

ÇAĞDAŞ İSLAM AKIMLARI: SINIFLANDIRMA ÜZERİNE BİR ÖN DENEME*

Yazar: Abdullah SAEED**

Çeviren: Kamile ÜNLÜSOY***

Öz

Günümüz Müslümanlarını ve İslam'daki çağdaş akımların en iyi nasıl sınıflandırılabilceğine dair ortaya çıkan bir tartışma mevcuttur. Bu makale, bu tartışmaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: İslam, akım, İslami akımlar.

Abstract

Trends in Contemporary Islam: A Preliminary Attempt at a Classification

There is an emerging debate about how best to classify Muslims today and contemporary trends in Islam. This article is aimed to contribute to this debate.

Keywords: Islam, trends, Islamic trends.

Elli yılı aşkın bir süredir ve özellikle son yirmi yıldır, Müslümanları ve İslam'ı tanımlamak ve tartışmak için geniş bir kavram dizisi kullanılmaktadır. Günümüz Müslümanlarını ve İslam'daki çağdaş akımların en iyi nasıl sınıflandırılabilceğine dair ortaya çıkan bir tartışma mevcuttur. Bu makale, bu tartışmaya katkı sağlaması amacıyla sunulmaktadır.¹

* Prof. Dr., Avusturalya Melbourne Üniversitesi'nde Arap ve İslam Araştırmaları.

**Makale, 2007'de *Journal of the Muslim World* dergisinin 91. sayısında yayımlanmıştır. Makalede yazar bu çalışmanın büyük bir kısmının hazırlamakta olduğu *Islamic Thought: An Introduction*, (Routledge, London) kitabının bir bölümüne dayandığını söylemesine rağmen, kitabıyla karşılaştırıldığında çalışmanın kitaptan farklı olduğu tespit edilmiştir.

*** Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı.

Sınıflandırma, genel olarak “bilgilerin özel gruplar ve sistemler içerisinde değerlendirilmesi” olarak tanımlanabilir.ⁱⁱ Böyle bir sınıflandırma, bir sıra düzenine ya da daha geniş sosyolojik kökenli kriterlere dayandırılabilir. Bu, maddî şeyleri sınıf ve kategoriler altında tasniflemeyi ya da alternatif olarak insan gruplarını aynı sınıf veya kategorilerdeki sınıflamayı içerebilir.ⁱⁱⁱ Sınıflandırma sistemleri büyük ölçüde veri toplama ve analiz maksadıyla istatistikçilerin yanı sıra bilim adamları tarafından da kullanılır. Örneğin Avusturyalı Dinî Gruplar Standart Sınıflaması (ASCRG 2005) dinî kategorize ederken, şöyle belirtir; “Sınıflandırma kriterleri, sınıflandırma yapısındaki daha geniş ve yüksek düzeydeki kategorilerden toplanan sınıflandırma kategorileri olan ilkelerdir.” ASCRG’de dinî sınıflandırma kategorilerinden üç sınıflandırma kriteri kullanılır. Bunlar:(a) benzer dinî inançlar, (b) benzer dinî uygulamalar ve/veya (c) kültürel miras’tır.^{iv}

Fakat dinî grupları sınıflandırmada pek çok zorluklar bulunmaktadır. Dinler genellikle ortak mirası, genel uygulama ve doktrinleri paylaşır fakat bunun sınıflandırmayı zorlaştıran pek çok istisnası olabilir. Buna ilaveten, sınıflandırma kriterleri zamanla değişir. Örneğin, Hıristiyanlıkta geleneksel olarak, dinî gruplar sosyolojik açıdan kiliseler, mezhepler ve tarikatlar olarak kategorize edilirdi.^v Fakat, bugün, daha yaygın kabul edilen sınıflandırma, dindâr aile(ler), zümre(ler), kesim(ler) yada şubeler, itikâdî inanç, siyasî yönelim ve çatışmalara dayanılarak yapılmaktadır.^{vi}

Sınıflandırmanın zorluğa sebep olabilen diğer bir boyutu, belirli inanç ya da din için en uygun metodun seçilmesidir. Örneğin, sınıflandırma, gruplar içerisindeki alt grupların belirlenmesi, bu suretle de belirli bir inancın ayrılan kollarının belirlenmesiyle tarihî açıdan sonraki nesiller üzerine temellenebilir. Veya bir din, büyüklüğü, taraftar sayısı, coğrafi yayılımı veya bağımsız, müstakil yapısıyla ilişkili bir kriter üzerine sınıflandırılabilir.^{vii} Diğer sınıflandırma seçenekleri, birkaç isim vermek için, dinin itikâdını, tarihini, siyasî gücünün seviyesini ve sosyal kabul edilebilirliğini, tanrıların sayısı ve niteliğini veya içerebilir.

Bir dinî sınıflandırmayı belirlemede ileri sürülen başka sorular olabilir. Bu dinî grup kendisinin büyük bir dinin bir parçası olduğunu, (ya da onun belirli bir versiyonu olduğunu) kabul eder mi? Ve bu büyük din, bu inanç grubunu kendi geleneğinin bir parçası olarak kabul eder mi?^{viii} Aynı zamanda çeşitli alt gruplar arasındaki dogmatik ve teolojik benzerlik seviyesini belirleme girişiminde veya ritüel, pratik ve organizasyonda çeşitliliğin belirlenmesinde problemler ortaya çıkabilir. Bunlar sınıflandırmada temel konular olmasına rağmen tarihsel bağlar üzerine değil de mevcut örgütsel bağlılık yada doktrinel benzerlik üzerine temellendirilen sınıflandırma şemalarının git gide daha da yaygınlaştığı görülmektedir.^{ix} İslam'da da pek çok sınıflandırma zorluğu bulunmaktadır.

Günümüzde Müslümanlarının Sınıflandırılması

Alışlagelen Müslüman sınıflandırması, farklı alanlarda Müslümanlar arasındaki farklılıklar üzerine temellendirilebilir: (a) Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Müslümanların liderliği sorunu üzerinde Sünnilik, Şiilik ve Hariciliğe neden olan dinî-pratik farklılıklar; (b) Hanefilik, Malikilik, Şafilik, Hanbelilik ve Caferiliğe sebep olan fikhî farklılıklar; (c) Mutezile, Eşarilik ve Maturidiliğe yol açan itikâdî farklılıklar; (d) Sufiler yada Sufi olmayanlar şeklindeki bir ayrıma yol açan maneviyat üzerindeki vurgular üzerindeki farklılıklar; (e) Rasyonalistler yada gelenekçiler şeklindeki ayrıma yol açan farklılıklar.

Modern dönemde, Müslümanların Modernistler ve Gelenekçiler şeklinde sınıflandırılması da yaygındır. Ayrıca çok yakın geçmişte, radikaller, militanlar, aşırılar ve ılımlılar terimleri kullanıldı ve bu terimlerin anlamları genellikle açık değildi. Dikkati çeken şey, son zamanlarda İslam ve Müslümanları tartışmak için bol miktarda terimin ortaya çıkmasıdır.

Bu makalede, ben bugün Müslümanlar arasındaki yaygın eğilimleri tespit etmeye çalışıyorum. Aşağıda belirtilen her akıma İslam düşüncesinin diğer alanlarının, fikhî, itikâdî mezheplerin takipçilerinin katkısı olabilir. Bu yüzden belirli bir akım için bu alanların hiçbir özel referansı tartışılmaz, bunun yerine akımın geniş eğilimi

üzerine odaklanılır. Aşağıda, günümüz Müslümanlarının, fıkıh, itikâdî saflık, şiddet, siyaset, din-devlet ayrımı, pratik, modernite ya da icthad şeklindeki geniş eğilimleri, akımların sınıflandırılmasında esas alınmaktadır.

1. Fıkî Gelenekçiler

Fıkî gelenekçiler, öncelikli olarak Hanefî, Malikî, Şafî, Hanbelî ve Caferîlik gibi klasik fıkıh mezheplerinde kavramlaşan fıkıhın devam ettirilmesiyle ilgilenirler. Onlar bağlı oldukları mezhebin klasik fıkıhçıları tarafından varılan sonuçları tasdik ederler ve geleneğin eleştirilmesini ve İslam fıkıhının ıslahı çağrılarını reddederler. Taklid (herhangi bir fıkî mezhebî eleştirmeksizin takib etmek) fıkî gelenekçilerin en belirgin özelliğidir.

Fıkî gelenekçilerin ilgilendiği temel meseleler şunlardır: Günümüz toplumlarında klasik İslam fıkıhının (Fıkî mezheplerde kavramlaşmış aile hukukundan ceza hukukuna kadar) uygulanması; klasik görüşlerin devam ettirilmesi, örneğin, bazı alanlarda erkek ve kadınların eşitsizliği; Kur'an ve sünnet metinlerinin lafzî olarak okunması; fıkî mezheplerin her birindeki temel değerlere ve imamların görüşlerine saygı gösterme; usûl kaidelerini sıkı bir biçimde benimsemesi ve fıkıhın inşa edilmesinde ve çağdaş problemlerle ilgili icthad etme yerine bunlarla ilgilenen fıkî mezheplerde ortaya konan fikirlerden faydalanmak için gerekli yerlerde onlara başvurma.

Fıkî gelenekçi düşüncenin bir örneği, Katar'da yaşayan çağdaş bilim adamı olarak tanınan, kadınların Cuma namazında imam olamayacağını iddia eden Yusuf el-Kardavî'dir. Kadının namaz imamlığına izin verilip verilmemesiyle ilgili bir soruya verdiği cevapta Yusuf el-Kardavî şunları ifade eder:

“Müslümanlık tarih boyunca bir kadınının Cuma namazı imamı olduğu ya da hutbe verdiği hiç duyulmamıştır, hatta Memlûklüler döneminde Mısır'da Müslümanları yöneten Şecerü'd-Dürr zamanında bile.

Bu da İslam'da namaz imamlığının erkeklere ait olması gerektiğine bir kanıttır. İmamın arkasında namaz kılan insanlar, namazın

hareketlerinde -rükû, secde vb.- onu takip ederler ve imamın namazda Kur'an'dan okuduklarını dikkatlice dinlerler.

İslam'da namaz, çeşitli beden hareketlerini içeren bir faaliyettir... Bu yüzden, bu, fizikî yapısıyla doğal olarak erkeklerin iç güdülerini uyandıran bir kadın için uygun değildir. Namazda erkeklere imamlık yapması ve onların önünde bulunması erkeklerin dikkatini ve gerekli olan ruhî atmosferi dağıtabilir... Bu yüzden, erkeklerin iç güdülerini uyandırmamak gerekir ki; Şeriat de sadece erkeklerin ezan okumalarını ve namazda insanlara imam olmasını, namazda kadınların saflarının erkeklerin arkasında bulunması gerektiğini emreder.”^x

2. Teolojik Bağnazlar

Teolojik bağnazlar, İslam fihhına odaklanan fikhî gelenekçilerin aksine, öncelikle “doğru inanç” gibi teolojik konularla ilgilenirler. Onlar, evliyaları yüceltme, onları taparcasına sevme gibi İslam'a aykırı olduklarını düşündükleri uygulamalardan toplumu temizlemeye çalışırlar ve dinî konularda (bid'at) yenilenmeye çağırırlar. Teolojik bağnazlar aynı zamanda Allah'ın sıfatlarının hiçbir yorum yapmaksızın aynen tasdik edilmesiyle ilgilenirler.

Genel manada teolojik bağnazlar, ilkelerine riayet ettikleri özel bir mezhebe tabi olmazlar fakat ikincil derecede önemli olan konularda Hanbelî mezhebin görüşünü takip ederler. Onlar, İslam'ın ana kaynakları Kur'an ve Sünnet'in literal okunmasını vurgularlar ve kadın ve aileyle ilgili muhafazakar bakış açısını büyük ölçüde devam ettirirler. Bu akım bazı hallerde içtihadın yeniden yürürlüğe konulmasını isteyip Kur'an ve Sünnet'in öğretilerine geri dönüşünün gerekliliğini vurgularlar ve inançlarla ilgili bu iki kaynağın desteklediği kolay anlaşılır bir metne dayanmadıkça hiçbir şeyi kabul etmezler. Buna ilaveten, bu akım Kur'an'da belirtilen ve Hz. Peygamber tarafından açıklanan Allah'ın isim ve sıfatlarını yayar ve cihad sorumluluğunu (cihadın nasıl üstlenileceği konusunda anlaşamalarına rağmen) yeniden gündeme getirir. Teolojik bağnazlar, kabir ziyareti, evliyalar aracılığıyla Allah'a dua etme veya istekte bulunma ya da türbe inşa etme, onları dekore etme gibi batıl inanç

ve bid'atların terkedilmesini isterler. Bu akım İslam dinine dahil olan bidatler ve sufi fikirlerle güçlü bir şekilde mücadele etmek ister.^{xi} Onlar ayrıca, Müslümanların Gayr-i Müslimlerle karışmasının Müslümanların inanç, davranış ve bakış açılarına zarar vereceği düşüncesiyle aralarındaki ayırıcı formların devam ettirilmesini savunurlar. Onlar Muhammed b. Abdilvehhab (d. 1792) gibi şahsiyetlerin ve selefi olarak isimlendirilen onların öğretilerinin modern takipçilerine çok bağlıdırlar.

3. Militan Aşırılar

Üçüncü çağdaş akım ise militan aşırılardır. 20. yy.'ın sonu ve 21. yy.'ın başlarında Müslümanlar arasındaki militanlık bir dizi aktiviteyle ilişkilidir. Bunlar, yerel ulusal kurtuluş mücadelelerini ve I. Afgan Savaşı (Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonucu olarak) ve Usame bin Ladin gibi militan aşırılar tarafından yapılan Batı karşıtı (daha spesifik Amerikan karşıtı) mücadeleler gibi uluslararası mücadeleleri kapsar. 21. yüzyılın başlarında, Müslümanlar arasında militanlık ve aşırılık üzerindeki bir çok tartışmanın sonucu baskın olan (görüş), Batı karşıtı mücadelelerin 11 Eylül olaylarının hem Müslüman hem de Batı ülkelerinde militan aşırılar tarafından global ağ vasıtasıyla gerçekleştirilen bombalama faaliyetleri sonucu ortaya çıkmasıdır.

Bu militan aşırılar, İslam'ı ve Müslümanları yok etmeyi hedeflediklerine inandıkları bir dünya tarafından Müslümanların güçsüzleştirildiği ve Müslümanlara karşı haksızlık yapıldığına dair derin bir manayla karakterize edilen bir dünya görüşüyle motive edilir. Bu dünya görüşü, Haçlı Seferlerinden sömürgeciliğe ve Hristiyanların Müslümanları sömürge sonrası hakimiyetine kadar gelen haksızlık duygusunu pekiştiren bir öykü ile desteklenir. Bu görüş, Batı'nın Müslümanlara hakim olup onları kontrol altına alarak, Müslüman topraklarını ve kaynaklarını çalarak ve Müslümanları ekonomik, askerî ve politik açıdan kontrol ederek, bu hegemonyaya karşı herhangi bir kaşı çıkışı engelleyerek suç işlediğine dair bir inancı da içerir. Ayrıca militan aşırılar, Batı'nın Müslümanlık karşıtı misyonerlik faaliyetlerini destekleme İslam'ın gelişmesi ve yayılma-

sına engelleme yoluyla suç işlediğine inanırlar. Onlar aynı zamanda Müslümanlara karşı Batı'yla işbirliği yapan Müslüman kardeşleri tarafından da ihanete uğramış hissederler. Onlar, sahası evrensel olan belli bir cihad anlayışıyla ve daha az sayıda becerikli insanların belirli maksatları gerçekleştirmek için bir araç olarak terörü kullanarak güçlü bir düşmanı yenebileceklerine dair bir inançla motive edilir. Onların düşüncesi Usame bin Ladin Amerikalılara karşı verdiği fetvada şöyle yansıtılır:

“Mescid-i Aksa'nın (Kudüs'teki İslam'ın en kutsal mekanlarından biri olan) ve Mekke'deki Kabe'nin Amerikalı ve müttefiklerinin kontrolünden özgürleştirilmesi ve onların ordularının İslam topraklarından çıkartılması, yenilmesi ve herhangi bir Müslümanı tehdit edememesi için Amerikalıları ve onların müttefiklerini, -sivil halkını ve askerlerini- öldürmek, herhangi bir ülkede bunu yapabilecek her Müslümanın bireysel bir görevidir. Bu Yüce Allah'ın 'Müşriklerin sizinle topyekün savaştıkları gibi siz de onlarla topyekün savaşın.' ve 'Onlarla herhangi bir fitne yada zulüm kalmayınca ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar savaşın.' sözleriyle uygundur.”^{xii}

4. Siyasal İslamcılar

Her şeyden önce siyasal İslamcılar, militan aşırıların aksine değişim için İslamî, sosyo-politik bir yol seçerler. Onlar, en azından teoride, modern ideolojileri, milliyetçilik, laiklik ve kominizmi reddederler. Siyasal İslamcılar Batı'da karşılıklarını gördükleri şeylerde İslamî değer ve kurumları vurgulayarak Müslüman toplumlarda değişiklik ve reformu savunurlar. Onlar Müslüman toplumlarda İslamî bir devlet ya da İslamî, sosyo-politik bir düzen kurmakla ilgilenirler. Onların çoğu şiddetten kaçınarak sokaktaki insanların seviyesinden başlayan bir eğitim yoluyla tedrici bir metodu savunur.

Siyasal İslamcılar, özellikle bugün, İslam manasının kapsamını ve onun toplumdaki rolünü genişletmek için alternatif program planlamak isterler. Onlar, İslam'ın toplumdaki rolünü sürekli sarsan bir durumu gördüklerinde buna tepki gösteriyorlar. Onlara göre bu erozyonun kökleri büyük ölçüde sömürge dönemine kadar uzanır. Onlar, bağımsızlık sonrası dönemde modern devletin İslamî

yasasının marjinalleşmesini içeren çeşitli sömürge projelerinin uygulanmaya devam ettiğine ve bunun iptal edilmesi gerektiğine inanırlar. Onlar, ülkede “insan yapımı yasa” dedikleri yasa değil de İslamî yasanın yürürlüğe konması ve uygulanması gerektiğini ve bu devlette Allah’ın hakimiyyetinin en üstün tutulması gerektiğini savunurlar.

Siyasal İslamcılara bağlı öne çıkan hareketler, Mısır’daki Müslüman Kardeşleri ve Pakistan’daki Cemaat-i İslâmî’yi içine alır. Onlar sosyal değişiklik için ister devlet olsun ister dinî olsun yetkilerinin yok olmasına karşı meydan okuyan daha aktif bir İslam’ı vurgulayan bir ideolojiyi içeren benzer bir yaklaşıma sahiptirler. Onlar Müslüman toplumların içeriden değişmesi konusunda kararlıdırlar. Pakistan’daki Cemaat-i İslâmî’nin kurucusu Mevdûdî, onları anladığı için İslam siyaset felsefesinin belli başlı kilit noktalarına dikkat çeker;

“Allah’ın hükümdarlığında ve birlik içerisinde olma inancı, peygamberler tarafından önerilen sosyal ve ahlakî sistemin temelidir. Bu, İslam siyaset felsefesinin ilk başlangıç noktasıdır. İslam’ın ana prensibi insanın, bireysel ve toplu olarak, diğer insanlar üzerinde nüfuz sahibi olma, himaye, yasama haklarının olduğunu teslim etmesidir. Hiç kimseye onun hakkıyla ilgili yorum yapmasına ve emir vermesine izin verilmemeli ve hiç kimse böyle emirlerin uyulması ve yerine getirilmesi mecburiyetini kabul etmemelidir. Hiç kimseye onun hakimiyyeti üzerinde kanun yapma hakkı verilmez ve hiç kimse onlara uymaya zorlanmaz. Bu hak sadece Allah’a aittir. Bu teoriye göre hakimiyyet Allah’a aittir. O, tek hüküm vericidir.”^{xiii}

5. Laik Liberaller

Bu akım İslam’ı büyük ölçüde kişisel inanç alanıyla ve Allah’la birey arasındaki ilişkiye dayanan bir inançla sınırlandırılmış olarak görür. Çoğu bireysel seviyedeki dindarlığa değer verir. Onlar ne İslamî bir devlete ne de Müslüman toplumlarda “İslâmî yasa (şariat)” şeklinde kastedilen şeyin uygulanmasına herhangi bir ihtiyaç görmezler. Dinin devlet kontrolünden korunması, Müslümanları da içeren bütün dinî özgürlüklere saygı gösterilmesi, İslam adı altında

uygulanan homofobia (eşcinsellik nefreti) ve misyonerlik faaliyetleri ve bildirilerinin kınanması ve her iki cinsiyete eşit hakların teslim edilmesi, onların ilgilendiği konular arasındadır. Laik liberaller kadına karşı şiddetle mücadele ederler, demokrasiyi vurgularlar, başörtüsü takma gibi sembollere karşıdır. Onlar insanların varolan kanunların çiğnememesi şartıyla bireysel özgürlüğü isterler ve ülkede yaşayan insanların özel hayatlarına hiçbir şekilde müdahale edilmemesini vurgularlar.^{xiv}

6. Kültürel Nominalistler

Kültürel nominalistlerin odak noktası, dinden ziyade kültür üzerinedir. Bu akım “Kültürel Müslüman” olan Müslümanları temsil eder ki; bunlar genelde Müslüman ailelerde doğan ve İslam’a bağlı olan, fakat İslam’ın inanç ve ibadetleriyle ilgilenmeyen insanlardır. Onlar belli temel inançları kabul ederler fakat ara sıra bayram namazında hazır bulunmanın dışında Müslümanların ibadetlerini uygulamazlar. Onlar ayrıca defin ve sünnet merasimi gibi bazı dini-kültürel pratikleri uygularlar. Bu akım günümüzde çok sayıda Müslümanı temsil eder. Onlar, dinlerinin bireysel ya da toplu olarak yapılan ritüelleriyle ilgilenmezler.

7. Klasik Modernistler

Klasik modernistler, İslamî düşüncenin hem hukûkî hem de teolojik olarak ıslah edilmesini vaad ederler ve “içtihad” üzerine güçlü bir vurgu yaparlar. Klasik modernizm, 18. yy. ve 19. yy.’ın başlarında İslamî reformist hareketlerin uzantılarının bir parçasıdır ve İslam esaslarına bağlı kalarak, moderniteyle ortaya çıkan meydan okumalara bir çare olarak görülür. 19. yy. ve 20. yüzyılın başlarında pek çok Müslüman düşünür bunu gördüğü için, Batı’nın Müslümanlar üzerindeki etkisi, meydan okuma büyüklüğüyle eş değer bir karşılık verilmesini gerektirdi. Cemaleddin Afgani’yi, Mısır’da Muhammed Abdüh’u, Hindistan Altkıtası’nda Seyyid Ahmed Han’ı ve Muhammed İkbâl’i ilk modernistlere dahil edebiliriz.

Klasik modernistlerin esas meşgul oldukları alan, içtihat vurgusuyla İslam düşüncesinin ıslah edilmesidir. Onlar, modern kontekstin Müslümanların entelektüel mirasının yeniden incelenmesini gerektirdiğini ve bunun da eski alimlerin gözü kapalı bir şekilde taklit etmenin bırakılmasını gerektirdiğine inanırlar. Klasik modernistler vahyin akılla çatışmayacağına ve İslam'ın rasyonalist felsefi geleneğinin yeniden canlandırılması gerektiğine inanırlar. Onlar modern şartlara uygun kurumlar geliştirmek için İslam'ın ve onun kaynaklarının esnek yorumu ve bu sosyal değişimin İslamî kanunlara yansıtılmasını savunurlar. Klasik modernistler, İslam'ın orijinal bir biçimde uygulandığı müddetçe İslam'a dönüşün Müslüman toplumlarda Batı'yı yakalamak için gerekli olan entelektüel dinamizmi yerleştireceğine inanırlar. Onlar belli Sufi ritüeller ve senkretizm gibi ilk Müslümanlara (Selef) uygun olmayan sapma ve ilave olarak gördükleri şeyin kınanması ve İslamî eğitimin ıslah edilmesi yoluyla Batı'yı yakalamak için bir yol olarak gördükleri bilimsel bilgiyi vurgularlar.

8. Yenilikçi İctihatçılar

Yenilikçi İctihatçılar, klasik modernistlerin entelektüel torunları olarak düşünülebilir. Yenilikçi içtihatçılar, İslam kanununun (şeriat) metodolojisinde önemli bir değişiklik yapılmasını ve İslam kanununun kendi içinde ıslah edilmesini savunurlar. Onlar için, çağdaş Müslümanların ihtiyaçlarını karşılamak için Klasik İslam kanununun (şeriat) birçok alanı önemli bir değişikliği ve ıslahı gerektiriyor. Onlar geleneksel İslam kanununun bazı alanlarının günümüzle alakalı olmadığını fark ederler ve çağdaş Müslümanların ihtiyaçlarına daha uygun yasalara ihtiyaç duyarlar.

Bu akım kendi toplumlarında, geniş çapta dünyada adalet, iyilik ve ihsan gibi temel İslamî değerlerin ve hem İslamî geleneğin hem de modernitenin meşgul olduğu insan hakları, sosyal adalet, cinsiyet adaleti ve çoğulculuk konularının uygulanmaya konulmasını ya da yeniden yürürlüğe konulmasını vurgularlar. Yenilikçi içtihatçılar Müslümanların bu konular ve küreselleşme, ifade özgürlüğü ve din, cinsiyet, ırk, etnik köken ya da dil farkı gözetmeksizin bütün insan-

ların eşitliği gibi diğer konular üzerinde çağdaş tartışmalara girmelerine ihtiyaç olduğuna inanırlar. Onlar başkası pahasına tek bir toplumun refahını, doğruluğunu ve itibarını ihtiva eden evrensel adalet nosyonuna karşı acımasız bir mücadeleci hareketi desteklerler.^{xv} Onlar çoğulculuğu sağlayan bir İslam yorumuna inanırlar ve İslam'ın ilk göze hoş gelen geleneğini geri kazanmayı amaçlarlar ve İslam'ı lafızcı yorumlardan kurtarmaya çalışırlar. Yenilikçi içtihatçılar İslamî gelenekle titiz, dürüst ve imkânı zor bir meşguliyet için açık ve güvenli bir yer için çağrıda bulunurken, aynı zamanda “küstah” modernite olarak düşündükleri şeye karşı durur ve onun aşırılıklarını çözmeye çalışırlar. Böyle yaparak onlar, bu meşguliyetin başka bir eyleme neden olacağını ümit ederler.^{xvi}

“Yenilikçi İctihatçılar” etiketi, Fatıma Mernissi gibi Müslüman feministleri, Ferid Esack gibi çoğulculuğu savunan aktivistleri, Fazlurrahman gibi Neo-Modernistleri, Halid Ebû'l-Fadl gibi İslam'ın daha hümanist yorumunun taraftarlarını, Tarık Ramazan gibi vandaşlar olarak Batı toplumlarına tam olarak katılımı savunanları hatta Hasan Hanefi gibi felsefecileri de içeren geniş yelpazede Müslümanları bünyesine alır. Bir bakıma, “yenilikçi içtihatçı” kategorisi çok sayıda alt grubu bir arada verir. Fakat bu makale, genel akımlar hakkında olduğu için bu alt gruplar ve onların özellikleri burada ele alınmayacaktır.

Aşağıdakiler Yenilikçi Müslüman Birliği'nin (ABD merkezli bir grubun) internet sitesindedir. Bu, Yenilikçi Müslüman Birliği'nin çalışmalarının kılavuzu olan on iki prensibi listeler, bunların çoğu diğer İlerici içtihatçılar tarafından paylaşılmış olabilir. Bu, yenilikçi içtihatçılardan yalnızca bir grup olmasına rağmen, onların aşağıda internet sitelerinden (kısaltılmış) seçilmiş prensipleri, Yenilikçi içtihatçıların geniş oryantasyonun bir göstergesini verir:

*Biz kendini Müslüman olarak tanımlayan herkesin Müslüman olduğunu, bu kimliğin sosyal sorumluluklar ve kültürel miras üzerine temellendiğini tasdik ederiz.

*Biz sanatların, kültürün ve günlük hayatımızdaki eğlence faaliyetlerini kutlamanın önemini tasdik ederiz.

*Biz din, cinsiyet, ırk, etnik köken ya da cinsel eğilimine bakmaksızın bütün insanlara eşit statü ve eşit değeri onaylarız. Biz kadınların topluma tam olarak katılımı hakkındaki herhangi bir sınırlandırmaya karşıyız ve erkek ve kadını ayrı tutmanın Kur'an'da kutsal bir yere konan cinsiyetler arasındaki eşitliğe zıt olduğuna inanıyoruz.

*Biz, adalet ve merhametin insanın bütün davranışları için yol gösterici ilkeler olduğuna inanıyoruz.

*Biz, sosyal ve ekonomik adalete bağlı kalacağımızı ve askerî ve sayet ve şiddet kültürüne karşı olduğumuzu tasdik ederiz.

*Biz, inancımızın otoriter, ırkçı, cinsiyet ayrımı yapan ve homofobik yorumlarını, adalet ve merhamet prensiplerine aykırı olmalarından dolayı reddederiz.

*Biz İslam'ın kutsal kitabı, ilk dönem Müslüman kaynakları, İslamî entelektüel mirası ve geleneksel ve güncel Müslüman söylemleriyle dinamik bir meşguliyet ve önemli bir sorgulama için çağrıda bulunuyoruz.

*Biz yalnızca Kuzey Amerika'da değil, Müslüman ülkelerde de bütün kamu politikası konularında din ve devlet ayrımını uygun buluyoruz.

*Biz dinî aşırılığın büyüyen tehlikesini fark ediyoruz ve dinin siyasallaşmasının ve dinin siyasete dahil edilmesinin hem sivil toplumu hem de insanlık medeniyeti açısından bir tehdit olduğunu görüyoruz.

*Biz, daha geniş bir insan ailesinde üye olduğumuzu kabul ederek, diğer felsefi-manevî geleneklere ve yenilikçi hareketlere katkıda bulunmayı ve onlarla yakın bir ilişki kurmayı amaçlamaktayız.^{xvii}

Sonuç Tespitleri

Yukarıdaki tartışma günümüzdeki İslam'ın temel akımlarına genel bir bakış sağlar. Bu denemenin amacı, İslam'ın çağdaş akımlarına daha sistematik bir şekilde bakılması ve bunların sık sık yanlış kullanılan fundamantalizm, İslamcılık, radikalizm vb. terimlerden kaçınılarak değerlendirilmesi için daha uygun bir terminoloji geliştirmeye katkıda bulunmaktır. Fakat bu makalede belirlenen kategoriler, bir ön deneme olması için tasarlanmıştır. Başka kategoriler geliştirmek ve her bir ana akım altındaki hareketleri belirlemek için daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır.

Son Notlar

ⁱBu makalenin büyük bir kısmı benim yakında çıkacak olan *Islamic Thought: An Introduction*, (Routledge, London) kitabımın bir bölümüne dayanmaktadır.

Bu bölüm altı akım üzerinde yoğunlaşırken; bu makalede ben “kültürel nominalistler” ve “klasik modernistler” isimli iki farklı akımı ilave ettim.

ⁱⁱ“Glossary of library terms”, library.wur.nl/desktop/help/faq_glossary.html.

ⁱⁱⁱwordnet.princeton.edu/perl/webwn.

^{iv}Australian Bureau of Statistics, “Australian Standard Classification of Religious Groups (ASCRG), 1996” <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/0/>

^v“Levels of Classification of Faith Groups”, <http://www.adherents.com/classify.html>.

^{vi}“Christian sub-menu: Meta-groups, wings, families, denominations & belief systems” <http://www.religioustolerance.org/christ7.htm>.

^{vii}“Levels of Classification of Faith Groups” <http://www.adherents.com/classify.html>

^{viii}“Major Religions of the World Ranked by Number of Adherents” http://www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html.

^{ix}“Levels of Classification of Faith Groups”, <http://www.adherents.com/classify.html>

^xhttp://www.islamonline.net/servlet/Satellite?cid=1119503549588&pagename=IslamOnline-English-Ask_Scholar/FatwaE/FatwaEAskTheScholar.

^{xi}“The Wahhabi Movement: History and Beliefs” http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?pagename=IslamOnline-English-Ask_Scholar/FatwaE/FatwaE&cid=1119503544184.

^{xii}“Fatwa Urging Jihad Against Americans.” metni *Al-Quds al-‘Arabi’de* 23 Şubat 1998’te yayınlanmıştır. Usama Bin Muhammad Bin Ladin; Mısır’daki cihad grubunun lideri Ayman al-Zawahiri, İslamcı grubun lideri Abu Yasir Rifai Ahmed Taha, Jamiat-ul-Ulema-e-Pakistan’ın sekreteri Sheikh Mir Hamzah ve Bangladeş’te cihad hareketinin lideri Fazlurrahman tarafından imzalanmıştır.

^{xiii}Seyyid Ebu'l-A'lâ el-Mevdüdi, "The Political Theory of Islam; in Mansoor Moaddel and Kamran Talattof (ed.), *Contemporary Debater in Islam*, London: Macmillan, 2000, 270.

^{xiv}'A Secular Muslim Manifesto' Tewfik Allal and Brigitte Bardet tarafından bildirilen bu manifesto yüzlerce kişi tarafından imzalanmış ve 'Les Amis du Manifeste' (Manifestonun destekçileri) listesi beraberlikleri açıklayan gayri Müslim entelektüellerden oluşur (www.manifeste.org). Bir Fransız aktivist olan Tewfik Allal Cezayirli bir ailenin çocuğu olarak Morocco'da doğmuştur ve öğretmen ve feminist aktivist olan hanımı Brigitte Bardet, bu manifestonun yazarlarındandır.

^{xv}Omid Safi, "Introduction," in Omid Safi (ed.), *Progressive Muslims* (Oxford: Oneworld, 2003), 3.

^{xvi}Omid Safi, "Introduction", 18.

^{xvii}Progressive Muslim Union of North America, "PMU Statement of Principles," <http://www.pmuna.org/>.